

Zoeken naar zin met gedetineerden

Het goede leven

Zoeken naar zin, samen met gedetineerden

‘Ben jij de vertegenwoordiger van God? Heb je na 5 uur nog even tijd?’

Vele jaren zat Chris als Nederlander vast in een buitenlandse gevangenis, ver weg van huis. Tegen het einde van zijn gevangenschap werd hij ongeneeslijk ziek. Hij mocht wel de gevangenis uit naar een zorgvoorziening, maar het land niet verlaten. Een vrijwillige pastor van de Stichting Epafras stond hem bij in zijn laatste levensdagen. In zijn eigen taal kon zij met hem spreken, met hem bidden, terugkijken op zijn leven.

Epafras bezoekt met Nederlands sprekende pastorale vrijwilligers Nederlandse gedetineerden over de hele wereld. De ministeries van Buitenlandse Zaken en Justitie & Veiligheid financieren en faciliteren het bezoekwerk buiten Europa. Kerken, particulieren en fondsen maken het mogelijk in Europa. 35 jaar geleden werd Epafras opgericht door justitiepredikant Joop Spoor. Hij en collega-pastores gingen vanuit Nederland op reis om gedetineerde Nederlanders te bezoeken.

Barre omstandigheden

Inmiddels heeft Epafras buiten Europa een wereldwijd netwerk opgezet van getrainde vrijwilligers in de omgeving waar Nederlanders gedetineerd zijn. Geestelijke steun in detentie voorziet in een grote behoefte. Dat is in Nederland zo, en dat is ook over de grens het geval. Vaak verkeren gedetineerden in barre omstandigheden. Er zijn grote overvolle gevangeniscomplexen met veel geweld, slechte hygiënische omstandigheden en heel beperkte gezondheidszorg. De gedetineerden verkeren in een extreem isolement. Het is iedere dag weer een gevecht om te overleven, waarbij men sterk aan zichzelf is overgeleverd. Vaak moeten mensen daar jarenlang verblijven.

Veel delicten zijn drugsgelateerd, maar ook zware levensdelicten komen voor. Mensen zitten dus niet voor niets vast. Ze hebben zichzelf daarin gemanoevreerd. Dat kan de vraag oproepen waarom overheid en kerken investeren in de geestelijke zorg. Voor de kerk is zorg voor gevangenen één van de werken van barmhartigheid. De Nederlandse overheid kent een zorgtaak voor Nederlandse burgers, ook als ze over de grens vastgelopen zijn. Dat is een hoogstaande ethische opvatting. Het gaat dan om reclasseringswerk, juridische bijstand en geestelijke zorg. Bij juridische bijstand gaat het om de justitiële kant van het strafproces en de straftenuitvoerlegging. Bij reclassering gaat het om allerlei maatschappelijke vragen, zoals voorbereiding op terugkeer na de detentie en sociale problemen bij de straftenuitvoerlegging.

Levensvragen

In geestelijke zorg zoals Epafras die biedt, gaat het om levensvragen. Die levensvragen worden door de detentie zelf opgeroepen. Allerlei vragen komen voor. Wat is de zin van mijn leven in een uitzichtloze detentie? Hoe kan ik in deze tijd betekenis geven aan mijn leven? Hoe kan ik overleven in de chaos en de bedreiging? Het gaat om vragen van schuld en schaamte. Relationale vragen kunnen aan je knagen: hoe gaat het met mijn partner, mijn kinderen, mijn ouders? Als ik naar de toekomst kijk, wat is dan mijn perspectief? Je kunt behoefte hebben aan bidden, lezen in een heilig boek, een zegen, of zomaar een luisterend oor en een reactie op de gevoelens die je uitspreekt. Kort gezegd gaat het om existentiële levensvragen. Sterker nog: om existentiële crisissituaties, waarbij de voortgang van het leven is geblokkeerd.

Epafras heeft een christelijke identiteit, maar geeft geestelijke zorg aan gedetineerden van alle gezindten. Uitgangspunt in de communicatie is de religieuze of levensbeschouwelijke achtergrond van de gedetineerde. Evangelisatie is dus niet aan de orde. Voor Epafras werken vrijwilligers met diverse

religieuze en levensbeschouwelijke achtergronden. De vrijwilligers van Epafra ontvangen daarvoor toerusting ten begeleiding. Epafra-vrijwilligers sluiten aan bij de levensbeschouwing en de existentiële vragen van de gedetineerden.

Geborgenheid en vertrouwen

De Remonstrantse theoloog prof.dr. Christa Anbeek noemt dat in haar boek *Aan de heidenen overgeleverd* (2013) een antropologisch gefundeerde visie op religie. Zij stelt dat mensen de behoefte hebben om betekenis te geven aan belangrijke ervaringen die ze hebben. Zij noemt daarbij de godsdienstsocioloog Meerten Ter Borg die het heeft over ‘het zoeken van een balans tussen “ontologische geborgenheid en ontologische verlatenheid”’, tussen bestaanszekerheid en bestaansonzekerheid. Ontologische geborgenheid is een situatie van vertrouwen. Ontologische verlatenheid betekent onveiligheid, leegte en vervreemding.

Bij veel gedetineerden die Epafra bezoekt, is sprake van deze ontologische verlatenheid. De geestelijk verzorger zoekt met hen naar aanknopingspunten voor ontologische geborgenheid door zin, betekenis en vertrouwen te vinden. Anbeek wijst verder met het oog op de kwetsbare levenssituatie op het belang van putten uit levensbeschouwelijke tradities. Daarom is kennis bij de geestelijk verzorger van deze tradities van groot belang.

Zoeken naar verbinding

Een geestelijk verzorger van Epafra is dus een verbinder. Verbinding wordt gezocht met wat diep in iemand zelf leeft. Dat wordt gedeeld. Vervolgens wordt verbinding gezocht met bronnen van vertrouwen in religie of levensbeschouwing waarmee de gedetineerde zich verbonden voelt. Zo kan verbinding ontstaan met ervaringen van mensen die in soortgelijke gevoelens perspectief hebben gezocht en gevonden. Nogal eens is een geestelijk verzorger ook een bruggenbouwer met een werkelijkheid boven ons uit, met God. Heel mooi vond ik dat terug in een brief die ik kreeg van een gedetineerde toen ik gevangenispredikant was in Scheveningen. Hij vroeg een gesprek aan. Het zou gaan over angst en hoop. Hij schreef het volgende:

‘Als angst en hoop je leven beheerst en wat is de achtergrond? Het bang zijn om dood te gaan? Het bang zijn je cel uit te komen? Het bang zijn voor de makelaar (jouw God, Jan) van het leven die een huis aanbiedt van 6 planken? Angst en hoop, een schreeuw (30 jaar lang) naar gerechtigheid, waar niemand naar geluisterd heeft. God, help me over de brug om de noodtoestand en de zelfkennis van mijn leven in te zien en het verstand om het te begrijpen. Ben jij, Jan, soms zijn vertegenwoordiger, die daarin gaat bemiddelen, om de wonden in mijn ziel geslagen, getrapt, te helen? Heb je na 5 uur nog even tijd?’

Deze gedetineerde van heel lang geleden in een Nederlandse gevangenis zag in mij als geestelijk verzorger geen functionaris, maar een vertegenwoordiger van God. Een symbooldrager van een religieuze werkelijkheid, met als taak om te bemiddelen tussen angst en hoop. Een brug te slaan tussen zijn wereld en een andere en nieuwe werkelijkheid. Een geestelijk verzorger is dus geen functionaris, geen psycholoog en geen maatschappelijk werker, maar iemand die de gedetineerde dichtbij komt in zijn leven tussen angst en hoop.

De geestelijk verzorger zoekt met hem of haar naar aanknopingspunten om een nieuwe betekenis te geven aan zijn bestaan, om zo in de wanhoop glimpen van perspectief te gaan zien. Door de band met de kerken betreft Epafra ook de samenleving bij gedetineerden en hun familie.

Gevoel van thuis

Epafra bezoekt niet alleen gedetineerden, maar correspondeert ook met hen. Zo worden jaarlijks 800 brieven beantwoord in correspondenties die nogal eens meerdere jaren lopen. Dat contact in de eigen taal is wezenlijk. Een ex-gedetineerde vrouw die ik eens in een Exodushuis ontmoette, vertelde me dat ze weer even een gevoel kreeg thuis te zijn als ze een Nederlandstalig gesprek had, een brief kreeg of de jaarlijkse gedetineerdenagenda van Ark Mission onder ogen kreeg.

Chris heeft bij zijn afscheid van het leven ver weg in het contact met de geestelijk verzorger even een verbinding gevoeld met een voor hem vertrouwde wereld. Mooi dat de overheid in Nederland dat al 35 jaar faciliteert en dat vrijwilligers daar inhoud aan geven. Een jubileum in dankbaarheid.

Jan Eerbeek is voorzitter van Epafra en emeritus hoofdpredikant van het ministerie van Justitie en Veiligheid

[1] Aan de heidenen overgeleverd, Christa Anbeek, 2013, p. 21, 22

[2] idem, p. 53